

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Яковюк Іван Васильович,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права Європейського Союзу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач сектору, НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України,
Україна, м. Харків
e-mail: yakoviuk@ukr.net
Scopus Author ID: 57200072341
ORCID 0000-0002-8070-1645*

Туренко Анна Юріївна,
*аспірантка,
НДІ державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України,
Україна, м. Харків
e-mail: Varley1986@ukr.net
ORCID 0000-0002-7157-973X*

doi: 10.21564/2414–990X.154.238747
УДК 341

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ СУВЕРЕНІТЕТУ

Економічна безпека – це невід’ємна складова національної безпеки. Як засвідчує історія, міцна економіка є обов’язковою передумовою могутності держави, її місця і ролі у світовій спільноті. З другої половини XX ст. питання економічного розвитку стали невід’ємною частиною уявлень

про національну безпеку як наукової спільноти, так і урядів більшості країн. Якщо в одних країнах акцент робиться передусім на економічній могутності держави і економічному суверенітеті, то в інших на перший план висувуються питання, пов'язані з енергетичною, технологічною, продовольчою безпекою або захищеністю держави від світових і регіональних економічних катаклізмів, або небезпекою «економічного шпигунства».

Економічна безпека становить фундамент національної безпеки і при цьому вона тісно взаємопов'язана з її іншими складовими, є основою забезпечення таких її підвидів, як військова, політична, екологічна, інформаційна та інші.

Необхідність забезпечення економічної безпеки на макрорівні посилюється у зв'язку з розвитком у другій половині ХХ ст. глобалізаційних та інтеграційних процесів. Глобалізація і економічна інтеграція, з одного боку, несуть загрози економічному суверенітету, а з іншого – створюють нові можливості для економічного зростання. В умовах економічної глобалізації та регіональної інтеграції надзвичайно важливо розкрити сутність забезпечення економічної безпеки держави. Для досягнення мети дослідження необхідно розглянути теоретичні та методологічні підходи до забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека держави; національна безпека; економічний суверенітет; стратегія.

Яковюк І. В., доктор юридических наук, професор, завідуючий кафедрою права Європейського Союзу, Національний юридический університет імені Ярослава Мудрого, завідуючий сектором, НИИ государственного строительства и местного самоуправления НАПрН Украины, Украина, г. Харьков.

e-mail: yakoviuk@ukr.net ; Scopus Author ID: 57200072341 ; ORCID 0000-0002-8070-1645

Туренко А. Ю., аспірантка, НИИ государственного строительства и местного самоуправления НАПрН Украины, Украина, г. Харьков.

e-mail: Varley1986@ukr.net ; ORCID 0000-0002-7157-973X

Экономическая безопасность Украины как предпосылка обеспечения ее суверенитета

Экономическая безопасность – неотъемлемая составляющая национальной безопасности. Как показывает история, крепкая экономика является обязательной предпосылкой могущества государства, его места и роли в мировом сообществе. Со второй половины ХХ в. вопросы экономического развития стали неотъемлемой частью представлений о национальной безопасности как научного сообщества, так и правительств большинства стран. Если в одних странах акцент делается, прежде всего, на экономической мощи государства и его экономическом суверенитете, то в других на первый план выдвигаются вопросы, связанные с энергетической, технологической, продовольственной безопасностью или защищенности государства от мировых и региональных экономических катаклизмов, или опасностью «экономического шпионажа».

Экономическая безопасность является фундаментом национальной безопасности и при этом она тесно взаимосвязана с ее другими составляющими, является основой обеспечения таких ее подвидов как военная, политическая, экологическая, информационная и другие.

Необходимость обеспечения экономической безопасности на макроуровне усиливается в связи с развитием во второй половине ХХ в. глобализационных и интеграционных процессов. Глобализация и экономическая интеграция, с одной стороны, представляют угрозу экономическому суверенитету, а с другой – создают новые возможности для экономического развития. В условиях экономической глобализации и региональной интеграции чрезвычайно важно раскрыть сущность обеспечения экономической безопасности государства. Для достижения цели исследования необходимо рассмотреть теоретические и методологические подходы к обеспечению экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства; национальная безопасность; экономический суверенитет; стратегия.

Постановка проблеми. Безпека завжди мала важливе значення в житті суспільства, а тому її забезпечення державою не носить кон'юнктурний характер. Якщо протягом декількох тисячоліть акцент робився на військовій могутності як основі державної безпеки, то від початку XVIII ст. Англія та інші європейські країни відповідно до теорії меркантилізму [1] починають розглядати воєнну безпеку держави у нерозривному зв'язку зі ступенем економічного розвитку країни, зокрема з розвитком торгівлі, рівнем її благополуччя.

У XIX ст. економічна безпека розглядалася в контексті політики протекціонізму, яка передбачала обмеження вільної торгівлі заради захисту національної промисловості, запобігання іноземному поглинанню вітчизняної промисловості, захоплення національних ринків, інших форм економічної агресії з боку іноземних держав [2] (у кінці XX – на початку XXI ст. окремі ідеї протекціонізму (наприклад, обмеження іноземних інвестицій у стратегічно важливі галузі американської економіки) трансформувалися у концепцію «економічного націоналізму» [3; 4], про що свідчить зокрема прийняття в 1988 р. Конгресом США «положення Ексон-Флоріо», відповідно до якого президент отримав повноваження забороняти будь-яку угоду зі злиття або поглинання американських компаній, якщо вона, на його думку, загрожує підірвати національну безпеку [5]).

У другій половині XX і особливо в XXI ст. концепція безпеки зазнає чергових змін. Після закінчення «холодної війни» та руйнації біполярної міжнародної системи національні держави намагаються адаптувати свою політику безпеки до викликів нової ери. З усього комплексу загроз національній безпеці сучасних держав найбільшу небезпеку становлять економічна і військова складові¹, оскільки саме вони набувають найбільшого значення для забезпечення суверенітету держави.

Економічна безпека як проблематика наукових досліджень, що виходить за рамки проблем оборонного сектору національної безпеки, почала розроблятися вітчизняними вченими після здобуття Україною незалежності². Розбудова державності, необхідність забезпечення суверенітету спричинили особливу увагу до проблеми забезпечення національної безпеки держави і, зокрема, її стрижня – економічної безпеки.

У сучасних умовах саме економічна безпека відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки таких великих держав, як США³, Китай, Росія, а

¹ У Стратегії національної безпеки Великої Британії (п. 4.98) наголошується на існуванні «зв'язків між фінансовою стабільністю та безпекою» [6].

² Для порівняння, перші кроки з формування політики економічної безпеки США і відповідного наукового і експертного її супроводження розпочалося в 1934 р., коли відповідно до указу президента Ф. Д. Рузвельта було створено Президентський комітет з економічної безпеки. Комітет отримав завдання щодо розробки «рекомендації щодо пропозицій, які, на його думку, сприятимуть більшій економічній безпеці». На сьогодні поняття «економічна безпека держави» не використовується в Стратегії національної безпеки США. Натомість мова йде про забезпечення і підтримання «strength and vitality», «national power» [7].

³ У Стратегії національної безпеки США (2010 р.) зазначалося, що економічна могутність виступає джерелом впливу Америки в світі [8]. Такий висновок було сформульовано за результатами дискусії на конференції «Економічна безпека: ігнорований вимір національної безпеки?»

також інтеграційних об'єднань (Європейський Союз), оскільки від її стану значною мірою залежить ефективність реалізації усіх інших складових національної безпеки, зокрема воєнної [10]. При цьому економічні інструменти можуть служити як невійськовою формою захисту держави, так і дієвим засобом агресії¹. У Китаї економічний розвиток є передумовою військової модернізації шляхом надання засобів для збільшення оборонних бюджетів, а також завдяки системним перевагам зростаючої національної промислової і технологічної бази [11]. Досвід функціонування провідних держав світу засвідчує, що стан економічної безпеки має вирішальне значення для закріплення за державою чіткого місця в глобальному світі, яке відповідає її значенню та потенціалу.

Економічна безпека є важливим елементом державності, умовою забезпечення її суверенітету. Забезпечення економічної безпеки є найважливішою функцією держави, а тому економічна безпека завжди має певний політичний вимір. Роль економічної безпеки в забезпеченні життєздатності держави демонструє стійку тенденцію до постійного ускладнення і зростання. Сьогодні вже не сприймається перебільшенням твердження про те, що парадигма економічної безпеки фактично виступає синонімом національної безпеки сучасних держав (у *Interim National Security Strategic Guidance (2021)* сформульовано однозначний висновок: «у сучасному світі економічна безпека – це національна безпека» [7]; схоже бачення місця і ролі економічної безпеки в системі національної безпеки спостерігається у Китаї: «КПК надає пріоритет економічному розвитку як центральному завданню та силі, яка рухає модернізацією Китаю у всіх сферах, включаючи збройні сили» [11]). Хибне розуміння економічної безпеки, відсутність чіткої та прагматичної економічної політики може становити для держави загрозу більш небезпечну, аніж державний борг і його наслідки [9, с. xii]. Колишній Генеральний контролер Сполучених Штатів Д. М. Волкер (D. M. Walker) зазначає, що мало хто знає, що більшу частину своєї історії США функціонували в умовах відсутності стратегічного, інтегрованого, перспективного та орієнтованого на результат стратегічного плану. Як наслідок, Сполучені Штати занадто довго спиралися на свої минулі успіхи. Сьогодні за такими ключовими показниками як заощадження, критична інфраструктура, інвестиції у фундаментальні дослідження, результати освіти та охорони здоров'я США посідають місце нижче середнього для промислово розвинутих країн [12, с. 2–3].

Сказане пояснює ту увагу, яку приділяє сучасна наука розробці теорії економічної безпеки, визначенню її місця і ролі у системі національної безпеки, розкриття співвідношення з іншими підвидами останньої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує різниця між концептуалізацією економічної безпеки у західній безпековій і економічній думці та

(24–25 серпня 2010 р.), під час якої експерти намагалися сформувати системне розуміння економічного елемента національної могутності [9].

¹ У новітній історії часто мали місце спроби повалення режиму певних країн шляхом руйнування їх економіки і фінансової системи, що призводить до соціальних протестів і політичних заворушень. Руйнація СРСР є прикладом найбільш успішної агресії проти економічної безпеки однієї з провідних країн світу.

підходами, що реалізуються в країнах з перехідною економікою. Англomовна наукова література зосереджена на економічній безпеці держави, підприємства, сім'ї та окремої людини (наукові публікації XIX та початку XX ст. присвячені проблемам економічної безпеки сім'ї та економічної безпеки держави, рідко – економічній безпеці фірм, економічній безпеці бізнесу¹). Західні дослідники розглядають економічну безпеку як реалізацію стабілізаційної економічної політики держави в умовах глобалізації і регіональної економічної інтеграції.

У наукових дослідженнях на пострадянському просторі, зокрема в Україні, в центрі уваги була переважно держава. Вивчення економічної безпеки держави, а також економічної безпеки регіону та підприємства² стали логічним продовженням тенденцій радянської економічної науки. Українські науковці були погано обізнані із західними науковими теоріями, які часто вважалися неприйнятними для перехідної економіки через відмінності в інститутах та бізнес-культурах.

На початку XXI ст. ситуація почала змінюватися. Кількість наукових і аналітичних публікацій вітчизняних авторів суттєво зросла. Насамперед слід вказати на роботи із загальної теорії національної безпеки, в яких зазвичай приділяється увага різним аспектам економічної безпеки, її зв'язку з іншими підвидами національної безпеки, а також системі забезпечення [14; 15; 16]. Важливе значення у процесі цих досліджень відіграють політико-правові документи (стратегії національної безпеки) провідних країн світу. Разом з тим недоліком цих досліджень є брак систематизованого викладення політичних механізмів забезпечення економічної безпеки. Однак узагальнення і висновки, що містяться у цих наукових працях, мають доволі важливе методологічне значення для вузькоспеціальних досліджень економічної безпеки.

Іншу групу складають численні публікації з власне проблем економічної безпеки. Серед них переважають роботи з економічної теорії [17–24], а також розробки окремих підвидів економічної безпеки (доктрини національної безпеки багатьох країн розглядають торгівлю, технології, інновації, енергетику та фінанси як основні елементи національної економічної безпеки) [25–27]. Показово, що багато робіт видано з грифом підручника або навчального посібника [28–30].

Ще одну групу утворюють дослідження політологічного [31] і юридичного характеру [32–35], а також публікації в сфері державного управління [36–37]. Однак наукові праці з права національної безпеки серед останньої групи робіт складають незначну частку [38–40]. Питанням співвідношення економічного суверенітету і економічної безпеки у вітчизняній літературі взагалі майже не приділяється увага [41–42].

Аналіз вітчизняних і зарубіжних розробок, присвячених комплексу теоретичних і практичних проблем у сфері становлення та вдосконалення політики

¹ Це можна пояснити тим, що «... фірма відносно слабо претендує на статус референтного об'єкта безпеки через суперечності між інструментальною, ефемерною природою фірми і логікою екзистенціальних загроз, яка лежить в основі безпеки» [13, с. 100].

² Поняття економічної безпеки регіону та економічної безпеки підприємства можна вважати похідними від концепції державної економічної безпеки.

економічної безпеки України, дозволяє наголосити на об'єктивній необхідності у теоретичному уточненні низки суттєвих аспектів еволюції цієї політики, розкритті її співвідношення з економічним суверенітетом і національною безпекою, іншими її підвидами.

Методологія. Структурна перебудова вітчизняної економіки і системи національної безпеки на етапі становлення української державності, а з часом – інтеграції України до європейських і євроатлантичних структур носить динамічний характер і вимагає постійного методологічного осмислення. Дослідження здійснено на принципах діалектичної логіки. Багатогранність, багатofакторність і багатofункціональність феномена економічної безпеки, неоднозначність тлумачення останньої обумовлює використання системного, структурно-функціонального, ситуаційного підходу до її вивчення. У роботі також застосовувалися методи системного, логічного, інституційного, ретроспективного аналізу, синтезу, індукції і дедукції, аналогій, прогнозування. У розробленні положень і висновків використовувались можливості компаративістики, конфліктології, теорії раціонального вибору, неоінституціоналізму, геополітики і геоeкономіки.

Метою статті є уточнення концептуальних основ політики економічної безпеки України, суб'єктів і чинників її забезпечення у ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Визначення змісту категорії «економічна безпека» має надзвичайно важливе теоретичне значення, оскільки вона виступає інструментом оцінки інших підвидів національної безпеки, їх матеріальною основою. Як наслідок, економіка у політиці національної безпеки розглядається як її об'єкт, ресурс та засоби [44, с. 334–335].

Економічна безпека – це політико-правова і одночасно економічна категорія, зміст якої не є очевидним (особливо в умовах сучасного нового та ширшого розуміння національної безпеки¹), а отже підлягає уточненню шляхом доктринального та нормативного тлумачення.

Фундаментальні національні інтереси України зберігаються з часу заснування держави. Однак сьогодні для просування цих інтересів потрібен підхід, що відповідав би на виклики сучасності.

Теорія економічної безпеки може розроблятися на різних світоглядних і методологічних засадах², що ускладнює процес формування універсального

¹ У «Interim National Security Strategic Guidance» наголошується, що ми не можемо вдавати, що світ можна просто відновити таким, яким він був 75, 30 або навіть чотири роки тому. У зовнішній політиці та національній безпеці, так само як і у внутрішній політиці, ми повинні намітити новий курс [7].

² Слід зазначити, що дискусії з приводу ролі держави (особливо в умовах глобалізації), про співвідношення держави і ринку суттєво ускладнюють вирішення питання про економічний суверенітет держави, а отже і про економічну безпеку. Більш детально, наприклад, див.: [44]. Слід також погодитися з К. А. Стрельниковим, що для оцінки системи гарантування безпеки можуть бути використані різні підходи, що розкривають ступінь агресивності до держави з боку інших держав: реалістичний (Т. Гоббс), відповідно до якого на міжнародній арені одна країна з неминучістю повинна боротися проти інших; ідеалістичний (І. Кант), що базується на моделі «постійного миру»; раціоналістичний (Г. Гроцій), відповідно до якого держави обмежені в своїх конфліктах певними правилами. Сам К. А. Стрельников виділяє ще й реалістичний підхід, який

категоріального апарату, її опису, аналізу та порівняння [43, с. 1–2]. Крім того, зважаючи на взаємозв'язок економічної безпеки і стійкості розвитку держави на сучасному етапі, суттєво ускладнюється ідентифікація рівня економічної безпеки. Це пов'язано з необхідністю проведення оцінки стану стійкості розвитку держави як найважливішого національного інтересу, а вже потім – визначення ступеня захищеності стійкості від внутрішніх і зовнішніх загроз. При цьому в змісті політики економічної безпеки акцент має робитися не тільки на запобіганні падінню національної економіки, але й на забезпеченні її зростання, посиленні порівняно з країнами-конкурентами¹.

Правильне розуміння змісту економічної безпеки має важливе значення для конструювання правової моделі економічної безпеки. У вітчизняному законодавстві та наукових дослідженнях правовий механізм забезпечення економічної безпеки переважно трактується як система захисних заходів від різного роду загроз і небезпек. Серед правників поширений підхід, відповідно до якого безпека трактується як захищеність життєво важливих інтересів суспільства і держави, а також національних цінностей і способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою (військових, економічних, екологічних, політичних, інформаційних та ін.) [49, с. 156; 50]. Визначення у Стратегії національної безпеки (далі – Стратегія) «стримування» і «стійкості» як основних засад [48] свідчить про те, що в Україні в цілому реалізується оборонна модель стратегії. Схожий напрям у дослідженні питань економічної безпеки був властивий для пострадянських країн у 1990-х роках. Його збереження в сучасних умовах можна пояснити тим, що в Україні досі є нагальна потреба у розробленні основних напрямів вирішення економічних проблем внаслідок, з одного боку, реалізації курсу на входження нашої країни в єдиний світовий (а також європейський регіональний) правовий та економічний простір, а з другого, – гарантування економічного суверенітету в умовах російсько-українського конфлікту.

Однак для забезпечення стійкості розвитку суспільства і держави не менш важливою є діяльність держави, що спрямована на реалізацію її економічних

передбачає у функціонуванні сучасних держав жорсткого конкурентного їх протистояння [45]. Зазначимо, що таке протистояння може стосуватися не лише ворогуючих держав (наприклад, торговельні війни США – КНР [46], але й союзників (США і Японія чи Європейський Союз). Більше див.: [47].

¹ У Стратегії національної безпеки України (2020 р.) (пункти 24–29) вказано на основні внутрішні чинники, що загрожують економічній безпеці України, стримують її економічне зростання, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, зменшують її конкурентоспроможність і зрештою підривають національну стійкість, людський, економічний і воєнний потенціал: непослідовність та незавершеність реформ, корупція, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, у тому числі в користуванні землею і надрами, значна роль державного сектору в економіці, недосконалість та фрагментарність законодавства; недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері та інфраструктурі, низька енергоефективність; відсутність інвестицій в оновлення та розвиток критичної інфраструктури; недостатні можливості адаптації економіки до зміни клімату; еміграція, насамперед фахівців і молоді [48].

інтересів. Стратегія розглядає «сталій розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір» як один з напрямів реалізації пріоритетів національних інтересів України та забезпечення її національної безпеки; при цьому зазначається, що «низький рівень добробуту породжує зневіру і невпевненість у майбутньому, провокує насильство, що гальмує розвиток та консервує відсталість»¹. У цьому зв'язку особливої значущості набувають дослідження нового – наступального напрямку в державно-правовому механізмі забезпечення економічної безпеки².

Зазначимо, що в стратегіях національної безпеки країн Балтії цей підхід був сприйнятий ще в середині 1990-х років³. Актуальність і практичну значущість цієї діяльності засвідчує проєкт Стратегії зовнішньополітичної діяльності, в якому Україна позиціонується як сильна і авторитетна європейська держава – держава нових економічних можливостей, яка здатна забезпечити сприятливі зовнішні умови для сталого розвитку та реалізації потенціалу держави, економіки і українців. Серед шести пріоритетних напрямів зовнішньополітичної

¹ Зауважимо, що вказане завдання є актуальним не лише для України, але для США як світового лідера: «Ми постійно зацікавлені у розширенні економічного процвітання та можливостей, але ми повинні переосмислити економічні інтереси Америки з точки зору забезпечення засобів до існування працюючих сімей, а не корпоративного прибутку чи сукупного національного багатства. Це породжує імператив для економічного відновлення, заснованого на справедливому та інклюзивному зростанні, а також інвестицій для заохочення інновацій, зміцнення національної конкурентоспроможності, створення високооплачуваних робочих місць, відновлення американських ланцюгів поставок критично важливих товарів та розширення можливостей для всіх американців» [7].

² Слід зазначити, що межі такої активності в національній політиці економічної безпеки залежать від можливостей конкретної держави і її амбіцій, покликаних підтвердити існуючий статус на міжнародній арені чи набути нового статусу. Так, Стратегія національної безпеки США «Економічна безпека – це національна безпека» (2017 р.) мали на меті досягти двох основних цілей: забезпечити здатність ефективно конкурувати в довгостроковій перспективі у сфері безпеки з Китаєм та здійснити тиск на держави-ізої (Іран, КНДР та Венесуела), щоб примусити їх змінити свою поведінку та обмежити загрозу, яку вони представляють, для інтересів США. Для реалізації зазначених цілей адміністрація президента Д. Трампа застосувала широкий спектр економічних інструментів: санкції, тарифи та експортний контроль; використання можливостей Комітету з іноземних інвестицій США; створення нових організацій, покликаних конкурувати з китайськими іноземними інвестиціями; заборона доступу китайським фірмам до американських товарів [51; 52].

³ Рамкова стратегія національної безпеки Литовської Республіки (1996 р.) трактувала економічну безпеку як послідовне зростання економіки країни, створення сприятливих умов для розвитку всіх секторів економіки, створення превентивних заходів щодо скорочення тіньової економіки, забезпечення більш високого рівня життя громадян і створення конкурентоспроможної економіки [53, с. 83]. Унаслідок успішної реалізації реформ підходи Литви до забезпечення економічної безпеки після її вступу до ЄС і НАТО дещо змінилися. Метою економічної безпеки було визнано таке: економічна стабільність і здатність фінансувати оборонні потреби; забезпечення безпеки «стратегічних галузей» (наприклад, енергопостачання); диверсифікація зовнішньої торгівлі; незалежність від домінуючих гравців у міжнародній економіці; захист від економічного шпигунства; хороші макроекономічні показники; соціальна захищеність індивіда при певному рівні засобів до існування; зайнятість, забезпечена робочими місцями; ефективність економічної діяльності тощо [54].

діяльності виділено зокрема просування українського експорту і залучення інвестицій¹.

Конкретизації змісту категорії «економічна безпека» очевидно сприяло б нормативне визначення даного поняття. На жаль, у провідних країнах Заходу, що виступають орієнтиром для України, як правило, не існує практики прийняття окремих законів чи інших спеціальних правових актів, присвячених саме економічній безпеці, а акти, що регулюють здійснення політики безпеки (наприклад, *White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr* (2016 р.) [57]), не завжди містять норми, присвячені цьому підвиду національної безпеки. Винятком з цього правила можна вважати доповідь японського міністерства зовнішньої торгівлі і промисловості 1982 р. (у доповіді під економічною безпекою пропонувалося розуміти такий стан економіки, при якому вона захищена насамперед економічними засобами, від серйозних загроз її безпеці, що виникають під впливом міжнародних факторів [58, с. 94]), а також Стратегію національної безпеки США, останні редакції якої містять розділи, присвячені проблемам забезпечення економічної безпеки держави².

Закон «Про національну безпеку України» також не містить визначення даного поняття. Щоправда, Стратегія національної безпеки України (2020 р.) передбачає розробку Стратегії економічної безпеки, яка має містити визначення цього поняття, а також аналіз глобальної обстановки в сфері безпеки, національні цінності і інтереси, цілі, орієнтовний перелік і оцінку майбутніх ризиків³,

¹ Голова Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку Д. Наталуха вважає, що здійснюваних сьогодні урядом кроків недостатньо. Без активізації темпів економічного розвитку і створення додаткових стимулів для прискореного зростання ВВП можна взагалі не говорити не тільки про перспективу соціально-економічного майбутнього України, але навіть і про повернення до далеко не блискучого докризового рівня життя. Одним з додаткових стимулів повинна стати політика локалізації виробництва промислової продукції, механізми якої прописані у прийнятому в першому читанні законопроекті № 3739 «Про внесення змін до Закону України «Про державні закупівлі» по створенню передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості» [55; 56].

² Так, другий блок Стратегії зразка 2017 р. присвячений забезпеченню економічного процвітання Америки, що є однією з головних цілей внутрішньої і зовнішньої політики США. У Стратегії зазначено: «Міцна економіка захищає американський народ, підтримує наш спосіб життя та підтримує американську владу. Зростаюча та інноваційна економіка дозволяє Сполученим Штатам підтримувати найпотужніші військові сили світу та захищати нашу батьківщину. Ми повинні відновити нашу економічну силу та відновити впевненість у американській економічній моделі». Реалізація проголошеної мети потребує: оновлення економіки; сприяння вільним, чесним та взаємним економічним відносинам; лідерства у галузі досліджень, технологій, винаходів та інновацій; сприяння та захисту інноваційної бази національної безпеки тощо. Засоби, що використовує держава для забезпечення економічної безпеки (наприклад, інструменти економічної дипломатії), містяться й в інших блоках Стратегії [59]. Аналогічний підхід було викладено і в попередніх Стратегіях, починаючи з 1999 р. [8; 60–63].

³ Включення ризику в планування національної безпеки – це певна новація, яка здебільшого властива для права національної безпеки США, але не для України. Як зазначає М. К. du Mont, «ризик» – це критично важлива концепція, яка допомагає особам, які приймають стратегічні рішення, визначити і робити політичний вибір. Проте досить часто вона застосовується неправильно [64].

загроз і викликів, огляд необхідних засобів і ресурсів¹. 10 березня 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив проєкт Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [66]. Таким чином, в Україні вперше на законодавчому рівні буде визначено зміст і співвідношення понять «економічний суверенітет», «економічна безпека», «національні економічні інтереси» і «економічна стабільність», а також перелічені основні виклики і загрози економічній безпеці держави і шляхи їх подолання. Державна політика в галузі економічної безпеки матиме два взаємопов'язаних напрями – напрями розвитку і безпеки. Ухвалення цього документа стане суттєвим проривом, зважаючи на те, що правові стратегії здатні виступати основою державно-правового регулювання суспільних відносин, а отже, є значущим джерелом розвитку права².

Аналіз американської правової традиції в сфері політико-правового регулювання сфери безпеки дозволяє виділити такі переваги стратегії як документа [68; 69]:

– національна стратегія розглядається як мистецтво застосування влади для досягнення цілей у межах, визначених політикою. Стратегія пов'язує політичні цілі із засобами; політика виступає засобом досягнення цілей стратегії;

– стратегія – це «процес, що вимагає постійної адаптації до мінливих умов та обставин у світі, де панують випадки, невизначеність та двозначність» (якщо національні цінності залишаються в цілому статичними, то національні інтереси можуть змінюватися від одного президента до іншого відповідно до внутрішніх політичних пріоритетів і міжнародних проблем; істотні зміни в сфері безпеки впливають на національні інтереси, а отже призводять до перегляду стратегічного бачення цілей і стають приводом для розробки нової стратегії [67]).

Отже, стратегія національної безпеки в американській політичній і правовій традиціях – це основний документ держави, що приймається на строк повноважень президента і який відповідає на питання про те, як державна влада розуміє основні цілі і орієнтири, принципи і напрями діяльності щодо забезпечення безпеки і яким чином має намір забезпечити скоординоване застосування

¹ У США з 1997 р. існує практика підготовки Національною розвідувальною радою документа «Глобальні тенденції», в якому оцінюються основні тенденції та невизначеності, зокрема в економічній сфері. Американські експерти звертають увагу на необхідність розрізняти змістовно такі поняття як «загрози», «ризик» і «виклики». Для того щоб стратегія могла служити належним керівництвом для дій уряду, вона повинна визначати пріоритетність ризиків на основі ймовірності і серйозності їх можливого впливу на національні інтереси. Необхідно усвідомлювати, що не всі ризики погані і не всі ризики повинні бути зменшені [65].

² Слід зазначити, що наявність слабкого глави держави або проблеми із формуванням уряду (як це часто буває останнім часом у Бельгії) ускладнює процес консолідації політичної еліти держави навколо чіткої системи національних інтересів для їх наступного викладу в стратегії національної безпеки. У таких випадках стратегія національної безпеки де-факто переорієнтується на користь внутрішньополітичного маневрування. Відповідно інерція, а не сплановані дії можуть стати домінуючими в підході до національної безпеки. Відповідно, країни, які відчують труднощі з формуванням національних інтересів, ризикують виявитися нездатними передбачити загрози і нейтралізувати їх. Стратегічне бачення дозволяє сформулювати кінцевий набір цілей, які будуть реалізовуватися [67].

інструментів (правових, дипломатичних, інформаційних, військових та економічних)¹, що є в її розпорядженні, щоб протистояти загрозам і викликам нації [70, с. 1–2; 71].

У нормотворчій діяльності державних органів України, зокрема президента, на відміну від США, традиція щодо розроблення і періодичності оновлення базових стратегій у сфері національної безпеки почала формуватися лише з 2007 р. Тож у вітчизняній теорії права стратегічні акти тривалий час не були предметом комплексного дослідження. Як наслідок, серед науковців досі немає єдності у питанні визначення поняття «стратегічні акти», розкриття їх характерних ознак і співвідношення між ними [72; 73]. Недивно, що не тільки у наукових публікаціях, але й в Стратегії 2012 р. висловлювалися цілком слушні нарікання щодо їхнього змісту [74, с. 12–13]. Тому в цілому вітчизняні Стратегії національної безпеки поки що не стали ефективним джерелом розвитку системи нормативно-правового регулювання відносин у сфері безпеки, правової свідомості і юридичної практики².

Економічна безпека держави не є спонтанним продуктом діяльності держави та інших зацікавлених суб'єктів. Вона вимагає цілеспрямованих зусиль з боку держави і громадянського суспільства. Зважаючи на те, що державний суверенітет, сталий розвиток національної економіки і її інтеграція в європейський економічний простір визнані одними з фундаментальних національних інтересів [75], сучасний стан економічної безпеки держави обумовлює можливість і необхідність періодичних інституційних перетворень, удосконалення політико-правових регуляторів і установ, спрямованих на усунення або пом'якшення чинників, які негативно впливають на забезпечення сталого розвитку економіки, її інтеграцію в регіональний і світовий економічний простір.

На пострадянському просторі законодавець і наукова спільнота інколи вдаються до спроб розроблення концепцій економічної безпеки [76–80]. Оскільки вказані держави (за винятком Росії і Білорусі) зазвичай йдуть шляхом адаптації свого безпекового законодавства до законодавства ЄС і НАТО, то відсутність практики ухваленням державами-членами вказаних міжнародних організацій спеціальних нормативних актів у сфері економічної безпеки ускладнює проведення порівняльного аналізу. Загалом слід зазначити, що політика в сфері економічної безпеки не може бути однаковою для різних країн. Її зміст і спрямованість буде визначатися складною сукупністю різних чинників, а тому порівнювати можна моделі економічної безпеки країн, які можна віднести до однієї групи. Та все ж попри відсутність єдиного розуміння економічної безпеки основною метою будь-якої держави в цій сфері виступає забезпечення стабільного економічного зростання, незалежність у проведенні власної економічної політики і збереження економічного суверенітету.

¹ Слід зазначити, що вказані інструменти не є всеохоплюючими, президент може використовувати й інші інструменти національної влади

² Зокрема, в них не реалізується така вимога, як встановлення відповідальності за реалізацію усіх її елементів урядом і усіма підпорядкованими йому органами. Без цього будь-яка стратегія безпеки не перетворюється на ефективний план дій уряду.

Завдання щодо визначення змісту економічної безпеки ускладнюється також тим, що економічна безпека визначається характером, орієнтацією та спрямованістю загроз (як зовнішніх, так і внутрішніх) суверенітету, територіальній цілісності і сталому економічному розвитку держави на відповідному етапі її історичного розвитку [48]. Виходячи з цілей і завдань економічної безпеки, уряд може і навіть повинен запроваджувати обмеження на використання тих методів реалізації економічної політики, які здатні знизити рівень економічної безпеки і/або породжують деструктивні явища і процеси у політичній, соціальній чи військовій сферах.

Аналіз доктринальних джерел дозволяє зробити висновок, що головний сенс економічної безпеки полягає у:

– запровадженні, підтримці і забезпеченні за допомогою різних засобів, методів і способів такого економічного стану, при якому суб'єктам (державі, суспільству, регіонам, окремим підприємствам і індивідам) не загрожує внутрішня і зовнішня небезпека;

– цілеспрямованій діяльності суб'єктів, спрямованій на виявлення, попередження, ослаблення і усунення небезпек і загроз, здатних завдати національним економічним інтересам неприйнятну шкоду, а також управління ризиками.

Безпосереднім об'єктом економічної безпеки виступають національні інтереси держави, що пов'язані із забезпеченням економічних засад державності, її економічної самодостатності, належного рівня життя населення.

На практиці державна політика в сфері економічної безпеки реалізується переважно через закони, що регулюють найважливіші питання економічної діяльності та наділяють державу важливими контрольними функціями, та іншими нормативно-правовими актами. На жаль, далеко не всі нормативно-правові акти України в сфері безпеки приділяють належну увагу проблемі забезпечення економічної безпеки держави. Так, Стратегія національної безпеки України (2020 р.) в розділі I «Пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки» не містить прямих посилань на економічну безпеку, хоча очевидно, що реалізувати визначені у Стратегії пріоритети без неї неможливо. Разом з тим, аналіз тлумачення тексту Стратегії дозволяє констатувати, що основні елементи економічної безпеки в ній знайшли своє відображення.

Під економічною безпекою сучасних розвинутих держав у найбільш загальному плані розуміють здатність захищати і просувати основні економічні інтереси держави в умовах, які можуть загрожувати або блокувати ці інтереси [81]. У більш розгорнутому вигляді під економічною безпекою слід також додатково розуміти здатність держави економічно забезпечувати адекватний зовнішнім загрозам оборонний потенціал у контексті оборонної політики; сприяти реалізації соціально орієнтованої політики держави (функціонування welfare states) з метою підтримання соціально-політичної стабільності суспільства [22; 82].

Стосовно Європейського Союзу як квазі-федеративного, наднаціонального об'єднання зміст економічної безпеки трактується дещо інакше. По-перше,

термін «економічна безпека» пов'язаний із визначенням місця ЄС у глобальній економічній системі. По-друге, акцент робиться на здатності ЄС в цілому і його держав-членів конкурувати в світі, що постійно глобалізується. Завдяки спільному використанню ресурсів компанії в Європейському Союзі зможуть зрівнятися, а в деяких випадках і перевершити економічну могутність конкуруючих країн (США, КНР, Японія та інші економічно розвинуті країни). По-третє, втілення принципів економічної рівності і солідарності, без чого досягнути цілей¹ європейської інтеграції неможливо. При цьому варто погодитися з тим, що зміст концепції економічної безпеки Європейського Союзу загалом не слід розглядати поза аналізом національних доктрин, програм та концепцій економічної безпеки провідних держав-членів ЄС [84, с. 25].

Слід вказати, що належний стан економічної безпеки не може бути досягнутий виключно скоординованими діями держави економічного характеру. В окремих випадках забезпечення економічної безпеки держави потребує здійснюваних на субсидіарних засадах і відповідно до принципів міжнародного права² і міжнародного економічного права дій міжнародних організацій, інтеграційних об'єднань і окремих держав. На цей випадок необхідна нормативно-правова база, на основі якої буде здійснюватися координація колективних і індивідуальних дій міжнародних організацій і окремих держав з надання допомоги державі, яка постраждала від зовнішнього впливу.

Забезпечення економічної безпеки держави залишається однією з найбільш складних проблем сучасного міжнародного права. Нормативне регулювання даної сфери суспільних відносин пов'язане з протистоянням різних груп країн, насамперед розвинених і країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, за закріплення в міжнародному праві своїх національних інтересів, на визначення яких впливають національні підходи до розуміння економічної безпеки. У цьому зв'язку набуває актуальності проблема забезпечення економічної безпеки держав у межах регіональних економічних об'єднань. Це пов'язано з тим, що створення економічних інтеграційних об'єднань у другій половині ХХ–ХХІ ст. є важливим способом забезпечення колективної економічної безпеки. Як наслідок, вироблення стратегії забезпечення національної безпеки в економічній сфері потребує ретельного аналізу чинного міжнародного права. Ініціювання на початку 1950-х років європейського інтеграційного процесу було обумовлено як

¹ Мова йде про дві головні мети: «забезпечити мир, процвітання та стабільність для своїх народів» та «підтримувати цінності, які поділяють європейці, такі як сталий розвиток та міцне середовище, повага до прав людини та соціальна ринкова економіка» [83].

² Мова йде про принципи: суверенної рівності; рівноправності і самовизначення держав; співробітництва відповідно до статуту ООН; невтручання у внутрішні справи; незастосування сили або загрози силою; розв'язання міжнародних суперечок мирним шляхом; сумлінного виконання державами зобов'язань, прийнятих ними відповідно до Статуту [85]. При цьому слід зазначити, що у випадку прямого втручання, здійснюваного в публічній сфері, принцип невтручання може стати одним з елементів захисту від протиправного втручання у внутрішні справи держави. Однак у разі коли негативне втручання в економічне життя країни є результатом діяльності транснаціональних корпорацій чи приватних іноземних компаній, протидія йому можлива лише на підставі норм національного права.

потребою забезпечення воєнної безпеки (попередження війни на континенті), так і потребою економічного відновлення Західної Європи¹. Історія об'єднаних процесів в Європі [100] переконливо доводить, що без чітко визначених політичних мотивів² регіональні інституції будуть або ігноруватися як стратегія досягнення національних інтересів держав-членів, або будуть зруйновані, якщо держави піддаються до регіональних забобонів та страхів [103, с. 3].

Потреба держави у субсидіарній підтримці власної економічної безпеки з боку міжнародних організацій, інтеграційних об'єднань і окремих держав часто носить об'єктивний характер. Насамперед це пов'язано з системними проблемами, які охоплюють світову фінансову, демографічну і екологічну системи, а з 2020 р. – протидією пандемії, зокрема *Sarbanavirus-19*³.

Слід зважити на те, що рекомендації (програми) міжнародних фінансових інституцій інколи можуть сприйматися на національному рівні як порушення економічного суверенітету держави, тому їх зміст підлягає аналізу на предмет зору їх відповідності вимогам економічної безпеки. У цьому зв'язку слід зазначити, що економічний суверенітет ніколи не абсолютизувався в контексті «права невтручання у внутрішні справи».

Зважаючи на те, що економічний суверенітет – це багатовимірне явище, надзвичайно важко в кожному конкретному випадку визначити факт його обмеження або зростання економічного суверенітету в цілому. Вбачається, що більш коректно говорити про обмеження його окремих аспектів або про делегування права реалізації окремих суверенних прав наднаціональним інституціям [86, с. 90, 568–569].

На жаль, слід констатувати, що на сьогодні ні у зарубіжній, ні у вітчизняній юридичній науці немає загальновизнаної теорії співвідношення державного суверенітету і суверенних прав. Виняток становлять праці представників «Правової школи досліджень європейських і євроатлантичних інтеграційних процесів» Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

¹ Серед дослідників немає єдності в оцінці того, який з двох факторів (безпековий чи економічний) був визначальним у розвитку європейського інтеграційного процесу після Другої світової війни і до завершення ери «холодної війни» [101; 102].

² Логіка політичної інтеграції має більш чіткий зв'язок з безпековою і зовнішньою політикою. На це, зокрема, вказує більш обережний підхід до обмеження суверенітету держав-членів, а також нездатність національних урядів досягти такого ж ступеня консенсусу щодо кінцевих цілей у воєнно-політичній інтеграції, який існує у галузі економічної інтеграції [90; 91].

³ 23 квітня 2020 р. Європейська рада доручила Європейській комісії терміново розробити пропозиції щодо створення фонду відновлення ЄС, спрямованого на пом'якшення наслідків пандемії COVID-19; а також уточнити зв'язок між фондом та довгостроковим бюджетом ЄС. Проект плану відновлення Європи був представлений Європейською Комісією 27 травня 2020 р. 21 липня 2020 р. лідери ЄС домовились про заходи з відновлення економіки у розмірі 750 млрд євро, щоб допомогти ЄС подолати кризу, спричинену пандемією. Щоб скористатися цими коштами, держави-члени мають подати свої плани відновлення та стійкості до Європейської Комісії. 13 липня 2021 р. 12 країн ЄС отримали зелене світло на використання коштів ЄС для стимулювання своєї економіки та відновлення після наслідків COVID-19. Більше про це див.: [87].

[88–91]. Щоправда, започаткована нами дискусія досі не отримала продовження серед дослідників вітчизняної теорії права і міжнародного права.

Іншою причиною для залучення державою інших держав і/або міжнародних організацій до забезпечення своєї економічної безпеки є потреба у відновленні країни після війни. Найбільш відомим (хоча далеко не однозначним з точки зору оцінки його ефективності в економічному та політичному плані) прикладом такого залучення у другій половині ХХ ст. є реалізація плану Маршала (the European Recovery Program) – програми надання Сполученими Штатами допомоги країнам Західної Європи після Другої світової війни.

Ще однією підставою для отримання державою допомоги від інших держав чи міжнародних організацій для забезпечення економічної безпеки є міждержавний конфлікт. Надання такої допомоги державі, яка є членом інтеграційного об'єднання (наприклад, ЄС), передбачено і чітко регламентовано установчими договорами і підтверджено рішеннями Європейського Суду справедливості¹.

Зовсім інша ситуація має місце у разі, коли допомога надається державі, яка не входить до складу інтеграційних об'єднань. Така допомога є актом доброї волі і водночас, зазвичай, реалізації геополітичних чи гео економічних інтересів тих суб'єктів міжнародного права, які надають таку допомогу. У цьому випадку держава, у нашому контексті Україна, має спрямовувати свої зусилля на розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів (п. 4 Стратегії національної безпеки України).

Саме така ситуація склалася навколо російсько-українського конфлікту. Без застосування економічних санкцій до Російської Федерації з боку США [92], Європейського Союзу [93], а також санкцій з боку США й інших держав (наприклад, Польщі) проти компаній і фізичних осіб, які займаються діяльністю, що підпадає під обмеження через будівництво та експлуатацію газопроводів («OPAL»²,

¹ Так, у Рішенні у справі T-883/16 «Польща проти Комісії» Суд підтримав позов Республіки Польща та скасував рішення Комісії щодо порушення принципу енергетичної солідарності, викладеного у статті 194 (1) ДФЕС. Цей принцип тісно пов'язаний з принципом широкій співпраці. Принцип солідарності передбачає права та обов'язки як для Європейського Союзу, так і для держав-членів, при цьому Європейський Союз має обов'язок солідарності щодо держав-членів, а держави-члени мають однакові зобов'язання між собою та щодо спільних інтересів Європейського Союзу.

² У 2009 р. Європейська комісія схвалила, при дотриманні умов, рішення Федерального мережевого агентства Німеччини про звільнення газопроводу OPAL від правил, передбачених Директивою 2003/55 (пізніше заміненою Директивою 2009/73) про доступ третіх сторін до газопровідної мережі і про тарифне регулювання. Польські газові компанії розпочали справу проти OPAL через втрату певних обсягів транзиту та тарифних доходів у результаті відкриття «Nord Stream-1» у 2011 р. Вони подали скаргу у 2016 р., коли Газпром заявив про намір подвоїти потужність експорту газу до Німеччини через «Nord Stream-2». Німеччина подала апеляцію до Суду ЄС після того, як у 2019 р. трибунал скасував рішення ЄС дозволити «Газпрому» збільшити поставки через OPAL. У вересні 2019 р. Європейський Суд справедливості за позовом Польщі ухвалив рішення про обмеження пропускну здатності газопроводу OPAL на 50 %. У липні 2021 р. Європейський Суд справедливості відхилив апеляцію Німеччини і підтвердив

«Turk Stream», «Nord Stream-2»¹), забезпечення економічної, а отже національної безпеки України сьогодні і в майбутньому виглядає проблематичним².

Особливої актуальності у цьому зв'язку набуває питання застосування економічних санкцій щодо суверенних держав. Очевидно, що існує нагальна потреба у створенні в рамках ООН нормативної бази та міжнародних органів, до повноважень яких увійшли б, по-перше, питання застосування економічних санкцій і, по-друге, здійснення контролю за реалізацією заходів примусу.

З огляду на складність залучення міжнародних організацій і окремих держав до забезпечення на субсидіарних засадах економічної безпеки, поєднання в цьому процесі як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, безпекова політика держави повинна передбачати такі кроки у сфері міжнародного права:

– використання міжнародних інститутів, угод та норм, що відповідають міжнародному порядку (насамперед G7, WTO³, IMF та WB⁴), для забезпечення власної економічної безпеки⁵ (слід зазначити, що цей напрям діяльності

своє попереднє рішення (129/2021 : 15 July 2021 – Judgment of the Court of Justice in Case C-848/19 P). Більше див.: [94; 95]. Загальний суд скасовує рішення Комісії, яким затверджується зміна режиму звільнення від експлуатації газопроводу OPAL, оскільки це рішення було прийнято з порушенням принципу енергетичної солідарності. [96].

¹ Закон про захист енергетичної безпеки Європи від 2019 р. (LXXV of Public Law 116-92; 133 Stat. 2300; 22 U.S.C. 9526 note). Цей законопроект зобов'язує президента накласти санкції щодо візового режиму та блокування активів на будь-яку іноземну особу, яка свідомо надає судна, що прокладають труби, для будівництва нафтопроводу російського походження, який потрапляє до Німеччини чи Туреччини [97].

Закон про виділення асигнувань на 2021 фінансовий рік для військової діяльності Міністерства оборони, для військового будівництва та для оборонної діяльності Міністерства енергетики, для визначення чисельності військовослужбовців на такий фінансовий рік, та для інших цілей включає поправку, що розширює санкції у зв'язку з проектами газопроводу «Nord Stream-2» та «Turk Stream». Поправка базується на законопроекті «Закон про роз'яснення енергетичної безпеки Європи 2020 року», який мав на меті роз'яснити та розширити існуючі санкції США відповідно до Закону про захист енергетичної безпеки Європи [98].

² За даними експертів, якщо буде запущено газопровід «Nord Stream-2», Україна щорічно втрачатиме не менш 1,5 млрд доларів, що породить серйозні геополітичні та економічні виклики. Завдяки позиції Данії, а згодом і санкціям США, запланований на 2019 р. запуск газопроводу було перенесено спочатку на 2020 р., а згодом на кінець 2021 р.

³ У рамках WTO на сьогодні створено ефективний механізмів забезпечення економічної безпеки. Зокрема, створено механізм мирного врегулювання спорів, передбачена можливість правомірного застосування економічних репресалій для протидії нечесної ділової практики з боку господарюючих суб'єктів держав-членів WTO.

⁴ У Стратегії національної безпеки Великої Британії (4/73) зазначено: «МВФ та Світовий банк мають важливе значення для боротьби зі змінами, спричиненими глобалізацією, та для підтримки глобальної економічної стабільності, зростання відкритих ринків, що є одним із найважливіших рушіїв безпеки та стабільності. Ми будемо працювати в рамках цих інституцій, щоб адаптувати їх структуру управління до нових світових економічних реалій, забезпечити нагляд для запобігання світовій економічній кризі та забезпечити швидке відновлення та зростання економіки після конфлікту» [6].

⁵ У Стратегії національної безпеки України цей напрям сформульовано значно ширше: «Використання всіх наявних механізмів ООН, Ради Європи, ОБСЄ, інших міжнародних організацій для консолідації міжнародної підтримки України у протидії російській агресії, відновленні територіальної цілісності та державного суверенітету України» (п. 6); «Україна продовжить позовну роботу у міжнародних судових інстанціях із притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності» (п. 43).

традиційно активно використовують США для забезпечення власної економічної безпеки¹: «Ми будемо працювати з нашими союзниками над реформуванням WTO, щоб вона функціонувала як для підтримки американських робочих місць, так і для цінностей, які ми поділяємо» [7]);

– активна участь у розробленні і прийнятті актів у рамках міжнародних організацій (відповідно до Стратегії зовнішньополітичної діяльності Україна є активним учасником міжнародної політики, що бере участь у формуванні архітектури безпеки для себе, регіону і світу, а також створює нові економічні можливості);

– створення та удосконалення договірної бази в рамках інтеграційних об'єднань щодо забезпечення економічної безпеки держав-членів² (в Стратегії національної безпеки Великої Британії (2008 р.) зазначено: «Поява спільної безпеки, де міцні регіональні інституції, засновані на правилах, часто побудовані на спільних економічних інтересах, відіграє все більшу роль у регіональній безпеці та зменшенні ризику насильницьких конфліктів» [6]);

– створення договірної бази з дружніми країнами з питань взаємної допомоги у забезпеченні економічної безпеки³ (у Стратегії (пп. 35–37) відносини України з дружніми державами диференційовані на види залежно від їхньої ролі у забезпеченні суверенітету і економічної безпеки: наприклад, співробітництво зі США, Великою Британією, Канадою, ФРН і Францією для України має пріоритетний стратегічний і всебічний характер; відносини України з Азербайджаном, Грузією, Литвою, Польщею та Туреччиною Україна мають характер стратегічного партнерства; з іншими державами Балтії та державами Північної Європи – партнерські відносини; з державами Центральної та Південно-Східної Європи – тісні добросусідські відносини; з Республікою Білорусь та Молдовою – прагматичні відносини; з провідними державами Азії, Близького Сходу, Африки та Південної Америки – взаємовигідне економічне співробітництво);

¹ У Стратегії національної безпеки США (2017 р.) зазначено: «Протягом 70 років Сполучені Штати дотримувалися стратегії, що базувалася на переконанні, що керівництво стабільною міжнародною економічною системою, яка заснована на американських принципах взаємності, вільному ринку і вільній торгівлі, відповідає нашим інтересам у сфері економіки та безпеки. Працюючи з нашими союзниками та партнерами, Сполучені Штати очолили створені групи фінансових установ та інших економічних форумів, які встановили справедливі правила і побудували інструменти для стабілізації міжнародної економіки й усунення проблем, які спричинили дві світові війни. Ця економічна система продовжує служити нашим інтересам, але її потрібно реформувати, щоб допомогти американським працівникам процвітати, захистити наші інновації та відображати принципи, на яких ця система була заснована» [59].

² Стратегія національної безпеки України (п. 6) також передбачає «продовження ... активного використання переговорних форматів та консолідації міжнародного тиску на Російську Федерацію як гарантії недопущення ескалації конфлікту з боку Росії, зменшення напруги та припинення Російською Федерацією збройної агресії».

³ Наприклад, Taiwan Relations Act від 1979 р. декларує, що США будуть розглядати будь-які зусилля щодо визначення майбутнього Тайваню іншими способами, крім мирних, у тому числі шляхом бойкоту чи ембарго, як загрозу миру та безпеці в західній частині Тихого океану та серйозне занепокоєння Сполучених Штатів [99]. Таким чином, США не обіцяли захищати Тайвань (сприяті забезпеченню його економічної безпеки), але давали зрозуміти КНР, що можуть зробити це.

– аналіз багатосторонніх і/або двосторонніх угод, а також національного законодавства на предмет виявлення норм, які допускають участь указаних суб'єктів у процесі забезпечення економічної безпеки держави.

Висновки. Проблематика національної безпеки і її складової – економічної безпеки увійшла у науковий обіг у ХХ ст., хоча питання безпеки розглядалися ще античними філософами. Залежно від мети економічної політики (наприклад, захист економічного добробуту окремих верст населення або суспільства і держави в цілому) конкретних історичних періодів, масштабності втручання держави в економічні відносини, а також інструментів і механізмів, що вона використовувала для цього, можна розрізнити кілька етапів у формуванні концепції економічної безпеки держави.

У сучасних умовах без безпечного та стабільного політичного і соціального середовища важко досягнути економічного зростання. Національна безпека виступає обов'язковою передумовою економічного розвитку, тоді як економічний розвиток суттєво сприяє захисту національної безпеки. Таким чином, вони є, так би мовити, двома боками однієї медалі.

Для забезпечення економічної безпеки, а отже і національної безпеки, державі слід зосередитися на захисті всіх видів значних загроз, ризиків та викликів. Україна повинна бути дуже пильною не тільки до інцидентів, які виходять за межі очікувань і мають серйозні наслідки, але й запобігати загрозам, що пов'язані з потенційними прихованими конфліктами.

На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносинах існують певні особливості, які впливають на розвиток міжнародного права, а отже повинні враховуватися у контексті питання про міжнародно-правове забезпечення економічної безпеки держав. Сучасне міжнародне право, ядром якого є принципи: суверенної рівності; рівноправності і самовизначення держав; співробітництва відповідно до статуту ООН; невтручання у внутрішні справи; незастосування сили або загрози силою; розв'язання міжнародних спорів мирним шляхом; сумлінного виконання державами зобов'язань, прийнятих ними відповідно до Статуту, може бути використано для протидії загрозам як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Функціонування регіональних економічних об'єднань, насамперед Європейського Союзу, дає підстави констатувати, що вони в цілому є дієвим інструментом забезпечення економічної безпеки як держав-членів, так і держав, які є країнами-кандидатами або підписали угоду про Асоціацію з ЄС, від загроз зовнішнього характеру.

У процесі залучення Україною інших держав до забезпечення своєї економічної безпеки акцент не повинен робитися на примушенні країн-союзниць дотримуватися цілей політики України. Санкції з боку ЄС та окремих держав стосовно Росії мають бути зосереджені на питаннях забезпечення міжнародної та регіональної безпеки. Стійкість і ефективність санкцій залежатиме від їх усвідомленої законності та усвідомлення ризику для міжнародного і регіонального правопорядку.

Список літератури

1. Reinert E. S., Reinert S. A. Mercantilism and Economic Development: Schumpeterian Dynamics, Institution Building, and International Benchmarking. *OIKOS*. 2011. Vol. 10. № 1. Pp. 8–37.
2. Classical Trade Protectionism 1815–1914 / Edited by Jean-Pierre Dormois and Pedro Lains. London and New York, 2017. Routledge. 370 p.
3. Parpiani K. Economic nationalism takes centre stage in the 2020 US election. 2020. URL: <https://www.orfonline.org/expert-speak/economic-nationalism-takes-centre-stage-in-the-2020-us-election/>.
4. McCorriston S., Sheldon I. M. Economic Nationalism: US Trade Policy VS. BREXIT. *Ohio State Business Law Journal*. 2019. URL: https://aede.osu.edu/sites/aede/files/publication_files/McCorristonSheldonEconNationalismMoritzWP.pdf.
5. Jackson J. K. The Exon-Florio National Security Test for Foreign Investment. 2013. URL: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33312.pdf>.
6. The National Security Strategy of the United Kingdom. Security in an interdependent world. URL: <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2010/oct/uk-national-security-strategy-2008.pdf>.
7. Renewing America's Advantages. Interim National Security Strategic Guidance, march 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>.
8. The National Security Strategy of the United States, May 2010. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
9. Economic Security: Neglected Dimension of National Security? Edited by Sh. R. Ronis. The National Defense University Press ashington, D.C. 2011. 116 p.
10. Александров О. С. Нова стратегія національної безпеки Польщі – відповідь на європейські виклики та загрози сьогодення. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1 (34). С. 130–138.
11. Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020. Annual Report to Congress. A Report to Congress Pursuant to the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2000, as Amended. URL: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.
12. Walker D. M. We the People: Keeping the Economy and the Nation Strong. *Economic Security: Neglected Dimension of National Security?* Edited by Sh. R. Ronis. The National Defense University Press ashington, D.C. 2011.
13. Buzan B., Wæver O. & Wilde J. de Security: A New Framework for Analysis. *National Bureau of Economic, "Research Working Paper Series"*. 1998. Vol. 93.
14. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность. Санкт-Петербург : Вектор, 2005. 256 с.
15. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна і національна безпека держави. *Економіка України*. 1994. № 2. С. 51–56.
16. Мірошниченко О. В. Економічна безпека як складова економічної підсистеми національної безпеки України. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. Луганськ, 2010. № 12(154). С. 125–132.
17. Бородін Є. І. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування. Харків : Право, 2009. 309 с.
18. Варналій З. С., Буркальцева О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : кол. монографія. Київ, 2011. 299 с.
19. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції. Львів : Центр Європи, 2006. 160 с.
20. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / за ред. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 309 с.
21. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : монографія / за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : КНТЕУ, 2010. 717 с.
22. Токарський Т. Б. Соціальні аспекти економічної безпеки України в процесі євроінтеграції : дис. ... д-ра економ. наук : 21.04.01. Київ : Національний ін-т стратегічних досліджень, 2021. 422 с.

23. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізми забезпечення : монографія. Донецьк : КІНД ІЕПНАНУ, 2006. 408 с.
24. Реқун І. І. Інституціональна зміна парадигми економічної безпеки. Інституціональний вектор економічного розвитку. *Institutional Vector of Economic Development* : зб. наук. пр. МІДМУ «КПУ». Мелітополь : Вид-во КПУ, 2016. Вип. 8 (2). С. 57–65.
25. Барановський А. І. Фінансова безпека. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
26. Краснощоківа Ю. В. Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах інтеграції. *Управління розвитком*. 2011. № 4(101). С. 177–178.
27. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 232 с.
28. Корченко А. О., Скачек Л. М, Хорошко В. О. Банківська безпека : підручник / за заг. ред. О. В. Хорошка. Київ : ПВП «Задруга», 2014. 185 с.
29. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі. Київ : Правова єдність, 2010. 367 с.
30. Економічна безпека : навч. посіб. / під заг. ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
31. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
32. Білоусов Є. М. Господарсько-правові засоби забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2019. 454 с.
33. Білоусов Є. М., Яковюк І. В. Поняття та види економічної безпеки України. *Національна безпека у філософсько-правовому дискурсі* : монографія. О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, Є. М. Білоусов, Ю. Ю. Калиновський, І. В. Яковюк. Харків, 2019. С. 190–212.
34. Білоусов Є. М. Загрози економічній безпеці держави та засоби їх подолання (економіко-правовий аспект). *Наше право*. 2013. № 13. С. 143–148.
35. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : кол. монографія. Київ, 2008. 401 с.
36. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2012. 544 с.
37. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 196 с.
38. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
39. Блістів Т. І., Колесник В. Т., Пригунов П. Я., Карпова К. В. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. Вип. № 4 (81). С. 13–26.
40. Янчук А. В. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 84–88.
41. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2012. 20 с.
42. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення / за ред. О. О. Ашуркова. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 406 с.
43. Козлова А. В. Политические механизмы обеспечения безопасности государства в экономической сфере : дис. ... д-ра полит. наук : 23.00.02. Москва, 2009.
44. Kleinherenbrink A., Tuinen S. van. The Repoliticized State: Political Ecology versus Economic Sovereignty. Hagen Schölzel. *Latour and the State*. Baden Baden: Nomos Verlag, 2019. Pp. 29–54.
45. Стрельников К. А. Правовые аспекты обеспечения экономической безопасности современного российского государства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2004. 167 с.
46. Steinbock D. U.S.-China Trade War and Its Global Impacts. *China Quarterly of International Strategic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 4. Pp. 515–542. doi: <https://doi.org/10.1142/S2377740018500318>.

47. Bollen J., Rojas-Romagosa H. Trade Wars: Economic impacts of US tariff increases and retaliations. An international perspective. 2018. URL: <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Background-Document-November2018-Trade-Wars-update.pdf>.

48. Стратегія національної безпеки України: Безпека людини – безпека країни : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 25.06.2021).

49. Экономическая и национальная безопасность : учебник / под ред. Е. А. Олейникова. Москва : Изд-во «Экзамен», 2005. 768 с.

50. Нижник Н. С. Национальная безопасность: концептуальные основания и феноменологическая характеристика. *Международное сообщество и глобализация угроз безопасности* : сб. науч. докл. : в 2 ч. Ч. 1. Исторические, теоретические и правовые аспекты противодействия угрозам национальной безопасности / отв. ред. В. В. Грохотова, Б. Н. Ковалев, Е. А. Макарова; НовГУ им. Ярослава Мудрого. В. Новгород, 2008. С. 69–88.

51. U.S. Department of the Treasury, “The Committee on Foreign Investment in the United States”, accessed November 22, 2020. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/the-committee-on-foreign-investment-in-the-united-states-cfius>.

52. Lorber E. B. Securing America’s Interests: A New Era of Economic Power. Foundation for Defense of Democracies. 2017. URL: <https://www.fdd.org/analysis/monographs/2017/02/03/securing-american-interests-a-new-era-of-economic-power>.

53. Kremer-Matyškevič I., Černius G. Country’s Economic Security Concept: Theoretical Insights. Pp. 78–98. URL: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16031/WOE_Kremer-Maty%5a%1kevi%4%8d.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

54. Makštutis A. Security Cooperation: the views of Lithuania. In *Tendency of National Security in the Baltic Sea Region* : monograph. Vilnius. 2006. Pp. 179–192.

55. Дмитрий Наталуха: економику спасут мегапроекты, как «Большое строительство». URL: <https://vesti.ua/politika/dmitrij-nataluha-ekonomiku-spasut-megaproekty-kak-bolshoe-stroitelstvo> (дата звернення: 15.07.2021).

56. Про публічні закупівлі щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості : проект Закону про внесення змін до Закону України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69275 (дата звернення: 15.07.2021).

57. White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr 2016. URL: <https://issat.dcaf.ch/download/111704/2027268/2016%20White%20Paper.pdf>.

58. Орлова А. В. Эволюция понятия «Экономическая безопасность». *Научные ведомости БелГУ. Сер. История. Политология. Экономика. Информатика*. 2012. № 19(138). Вып. 24/1. С. 93–97.

59. National Security Strategy of the United States of America, December 2017. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.

60. National Security Strategy, February 2015. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.

61. National Security Strategy, March 2006. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>.

62. National Security Strategy of the United States of America, September 2002. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

63. A National Security Strategy for a New Century, December 1999. URL: <https://clintonwhitehouse4.archives.gov/media/pdf/nssr-1299.pdf>.

64. Du Mont M. K. Incorporating risk into national security planning. 2019. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/strategy-consortium/incorporating-risk-into-national-security-planning/>.

65. Structural forces: Economics. *Global trends 2040. A more contested world*. URL: <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home/gt2040-structural-forces/economics>.

66. Government has approved a draft Economic Security Strategy of Ukraine for the period up to 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/uryad-shvaliv-proekt-strategiyi-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini-na-period-do-2025-roku>.

67. Du Mont M. K. Elements of National Security Strategy. 2019. URL: <https://www.atlantic-council.org/content-series/strategy-consortium/elements-of-national-security-strategy/>.
68. Marcella G., Fought S. O. Teaching Strategy in the 21st Century. *Joint Force Quarterly*. 2009. Issue 52. P. 56–60.
69. Murray W., Grimsley M. Introduction: On Strategy. In *The Making of Strategy: Rulers, States and War*, ed. Williamson Murray, Macgregor Knox, and Alvin Bernstein. New York : Cambridge University Press. 1994.
70. Правкина И. Н. Правовые стратегии как источник развития современного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва : Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации имени В. Я. Кикотя, 2016.
71. Boroff A., Calhoun B. The Next National Security Strategy: A Way Forward to Counter a Resurgent China. 2020. URL: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2020/8/18/the-next-national-security-strategy-a-way-forward-to-counter-a-resurgent-china>.
72. Берназюк І. М. Конституційно-правовий статус та механізми реалізації стратегічних (програмних) актів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2017. 39 с.
73. Харченко Н. П. Види стратегічних правових актів: загальнотеоретичні аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 87. С. 48–51.
74. Getman A. P., Yakoviyk I. V. National security strategy of Ukraine: history of belated reforms. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 8–22. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.186338>.
75. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.
76. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (дата звернення: 25.06.2021).
77. Государственная стратегия экономической безопасности Российской Федерации : одобр. Указом Президента РФ от 29 апреля 1996 г. № 608. URL: <http://www.scrf.gov.ru/documents/23.html> (дата звернення: 25.06.2021).
78. Колупаев В. А. Формирование концепции национальной экономической безопасности в зарубежных странах. *Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. Экономический бюллетень НИЭИ Минэкономики РБ*. Минск, 2002. № 12. С. 2–9.
79. Концепція економічної безпеки України. Інститут економіки та прогнозування; керівник проєкту В. М. Гесьць. Київ : Логос, 1996. 56 с.
80. Скриба Н. Н., Скриба А. С. Стратегия обеспечения экономической безопасности Республики Беларусь в условиях глобализации. *Беларусь в современном мире : тезисы докладов V Междунар. науч. конф., посвящ. 85-летию Белорус. гос. ун-та (г. Минск, 3 нояб. 2006 г.)* / редкол. : А. В. Шарапо и др. Минск : БГУ, 2007. С. 182–184.
81. Neu S. R., Wolf Ch. Jr. (1994). The Economic Dimensions of National Security. National Defense Research Division. RAND, 1994. 156 p.
82. Поснова Т. В. Механізм функціонування соціальної складової економічної безпеки : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2008. 19 с.
83. Europa. “What Future for Europe?”. *European Union*. Retrieved on February, 2009. URL: http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_12/index_en.htm.
84. Muratova Sh. Analysis of economic security and internal market protection practices in European Union. *Sciences of Europe*. 2020. № 47. Pp. 24–28.
85. Declaration on the principles of international law friendly relations and cooperation among states in accordance with the Charter of the United Nations. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/3dda1f104.pdf>.
86. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.
87. The Recovery and Resilience Facility. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en.

88. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / за заг. ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Київ, 2013. 336 с.
89. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми : монографія / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2010. 272 с.
90. Bytyak Y., Yakovyuk I., Tragniuk O., Komarova T., Shestopal S. The State Sovereignty and Sovereign Rights: The Correlation Problem. *Man In India*. 2017. № 97. Pp. 577–588.
91. Yakoviyk I. V., Shestopal S. S., Baranov P. P., Blokhina N. A. State sovereignty and sovereign rights: EU and national sovereignty. *Opcion*. 2019. № 34 (87-2). Pp. 376–385.
92. Executive Order – Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation>.
93. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 17 March 2014. L 78/16.
94. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. *OJ* 2003 L 176. P. 57.
95. Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC. *OJ* 2009 L 211. P. 94.
96. General Court of the European Union. Press Release n° 107/19.Luxembourg, 10 September 2019. Judgment in Case T-883/16 Poland v Commission. URL: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-09/cp190107en.pdf>.
97. Protecting Europe’s Energy Security Act of 2019. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/3206>.
98. An Act to authorize appropriations for fiscal year 2021 for military activities of the Department of Defense, for military construction, and for defense activities of the Department of Energy, to prescribe military personnel strengths for such fiscal year, and for other purposes. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6395/text>.
99. Taiwan Relations Act (Public Law 96-8, 22 U.S.C. 3301 et seq.) January 1, 1979. URL: <https://www.ait.org.tw/our-relationship/policy-history/key-u-s-foreign-policy-documents-region/taiwan-relations-act/>.
100. Архітектура європейської безпеки: історія становлення і розвитку : монографія : у 2 ч. / А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, Д. С. Бойчук та ін. ; за наук. ред. А. П. Гетьмана, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2020. Ч. 1: Від Давнього Риму до Другої світової війни. 180 с.
101. Baun M. J. An Imperfect Union: The Maastricht Treaty and the New Politics of European Integration. Boulder, Colorado: Westview Press, Inc. 1996.
102. Moravcsik A. The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. Ithaca: Cornell University Press. 1998.
103. Pryor J. M. State Preferences and Institution Evolution: From Security to Economic Interests: thesis submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree of master of arts in International Affairs at California State University, Sacramento. 2005. 142 p.

References

1. Reinert, E.S., Reinert, S.A. (2011). Mercantilism and Economic Development: Schumpeterian Dynamics, Institution Building, and International Benchmarking. *OIKOS*. Vol. 10, 1, 8–37.
2. Dormois, J.-P., Lains, P. (Eds.). (2017). Classical Trade Protectionism 1815–1914. London and New York.
3. Parpiani, K. (2020). Economic nationalism takes centre stage in the 2020 US election. URL: <https://www.orfonline.org/expert-speak/economic-nationalism-takes-centre-stage-in-the-2020-us-election/>.

4. McCriston, S., Sheldon, I.M. (2019). Economic Nationalism: US Trade Policy VS. BREXIT. Ohio State Business Law Journal. URL: https://aede.osu.edu/sites/aede/files/publication_files/McCorristonSheldonEconNationalismMoritzWP.pdf.
5. Jackson, J.K. (2013). The Exon-Florio National Security Test for Foreign Investment. URL: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33312.pdf>.
6. The National Security Strategy of the United Kingdom. Security in an interdependent world. URL: <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2010/oct/uk-national-security-strategy-2008.pdf>.
7. Renewing America's Advantages. Interim National Security Strategic Guidance, march 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>.
8. The National Security Strategy of the United States, May 2010. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
9. Ronis, Sh.R. (2011). Economic Security: Neglected Dimension of National Security? The National Defense University Press ashington, D.C.
10. Aleksandrov, O.S. (2015). Nova stratehiia natsionalnoi bezpeky Polshchi – vidpovid na yevropeiski vyklyky ta zahrozy sohodennia. *Stratehichni priorityty*, 1 (34), 130–138 [in Ukrainian].
11. Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020. Annual Report to Congress. A Report to Congress Pursuant to the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2000, as Amended. URL: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.
12. Walker, D.M. (2011). We the People: Keeping the Economy and the Nation Strong. *Economic Security: Neglected Dimension of National Security?* Sh. R. Ronis (Ed.). The National Defense University Press ashington, D.C.
13. Buzan, B., Wæver, O. & Wilde, J. de (1998). Security: A New Framework for Analysis. *National Bureau of Economic, "Research Working Paper Series"*, vol. 93.
14. Vechkanov, G.S. (2005). Economic security. St. Petersburg: Vector [in Russian].
15. Pasternak-Taranushenko, H. (1994). Ekonomichna i natsionalna bezpeka derzhavy. *Ekonomika Ukrainy*, 2, 51–56 [in Ukrainian].
16. Miroshnychenko, O.B. (2010). Ekonomichna bezpeka yak skladova ekonomichnoi pidcyctemy natsionalnoi bezpeky Ukpainy. *Visnyk Shkhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia*, 12(154), 125–132 [in Ukrainian].
17. Borodin, Ye.I. (2009). Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
18. Varnalii, Z.S., Burkaltseva, O.S. (2011). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta prioritytety zmitsnennia. Kyiv [in Ukrainian].
19. Datskiv, R.M. (2006). Ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh hlobalnoi konkurentsii. Lviv: Tsentr Yevropy [in Ukrainian].
20. Shevchenko, L.S. (Ed.). (2009). Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
21. Mazaraki, A.A. (Ed.). (2010). Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv. Kyiv: KNTEU [in Ukrainian].
22. Tokarskyi, T.B. (2021). Sotsialni aspekty ekonomichnoi bezpeky Ukrainy v protsesi yevrointehratsii. *Doctor's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi in.-t stratehichnykh doslidzhen [in Ukrainian].
23. Novikova, O.F. (2006). Ekonomichna bezpeka: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizmy zabezpechennia. Donetsk: KIND IEPNANU [in Ukrainian].
24. Rekun, I.I. (2016). Instytutsionalna zmina paradyhmy ekonomichnoi bezpeky. Instytutsionalnyi vektor ekonomichnogo rozvytku. *Institutional Vector of Economic Development: zbirnyk naukovykh prats MIDMU "KPU", issue 8 (2)*, 57–65. Melitopol: Vyd-vo KPU [in Ukrainian].
25. Baranovskyi, A.I. (1999). Finansova bezpeka. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
26. Krasnoshchokova, Yu.V. (2011). Innovatsiina bezpeka pidpriemstva yak zaporuka konkurentospromozhnosti v umovakh intehratsii. *Upravlinnia rozvytkom*, 4(101), 177–178 [in Ukrainian].

27. Kyrylenko, V.I. (2005). Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
28. Korchenko, A.O., Skachek, L.M., Khoroshko, V.O. (2014). Bankivska bezpeka. O. V. Khoroshko (Ed.). Kyiv: PVP "Zadruha" [in Ukrainian].
29. Dzhuzha, O.M. (Ed.). (2010). Ekonomichna bezpeka. Kyiv: Pravova yednist [in Ukrainian].
30. Varnalii, Z.S. (2009). Ekonomichna bezpeka. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
31. Kryshchanovych, M.F., Pushak, Ya.Ya., Fleichuk, M.I., Franchuk, V.I. (2020). Derzhavna polityka zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: osnovni napriamky ta osoblyvosti zdiisnennia. Lviv: Spolom [in Ukrainian].
32. Bilousov, Ye.M. (2019). Hospodarsko-pravovi zasoby zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. *Doctor's thesis*. Kharkiv: Nats. yuryd. un-t imeni Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
33. Bilousov, Ye.M., Yakoviuk, I.V. (2019). Poniattia ta vydy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. *Natsionalna bezpeka u filosofsko-pravovomu dyskursi*. O. H. Danilian, O. P. Dzoban, Ye. M. Bilousov, Yu. Yu. Kalynovskiy, I. V. Yakoviuk. Kharkiv, 190–212 [in Ukrainian].
34. Bilousov, Ye.M. (2013). Zahrozy ekonomichnii bezpetsi derzhavy ta zasoby yikh podolannia (ekonomiko-pravovyi aspekt). *Nashe pravo*, 13, 143–148 [in Ukrainian].
35. Kyrychenko, O.A. (2008). Problemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu sub'iektiv hospodariuvannia. Kyiv [in Ukrainian].
36. Sytnyk, H.P. (2012). Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
37. Kotkovskiy, V.R. (2007). Derzhavne rehuliuвання ekonomichnoi bezpeky v Ukraini. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
38. Antonov, V.O. (2017). Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Yu. S. Shemshuchenko (Ed.). Kyiv: TALKOM [in Ukrainian].
39. Blystiv, T.I., Kolesnyk, V.T., Pryhunov, P.Ya., Karpova, K.V. (2015). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia metodolohichnoi funktsii zakonodavchoho zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 4 (81), 13–26 [in Ukrainian].
40. Yanchuk, A.V. (2016). Formuvannia osnov normatyvno-pravovoho zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 20, 84–88 [in Ukrainian].
41. Baidin, Yu.V. (2012). Derzhavnyi suverenitet i yoho mezhi v umovakh yevropeiskoi intehratsii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
42. Ashurkov, O.O. (Ed.). (2012). Ekonomichnyi suverenitet derzhavy ta napriamy yoho pravovoho zabezpechennia. Donetsk: Yuho-Vostok [in Ukrainian].
43. Kozlova, A.V. (2009). Political mechanisms for ensuring the security of the state in the economic sphere. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
44. Kleinherenbrink, A., Tuinen, S. van. (2019). The Repoliticized State: Political Ecology versus Economic Sovereignty. Hagen Schölzel. Latour and the State. Baden Baden: Nomos Verlag, 29–54.
45. Strelnikov, K.A. (2004). Legal aspects of ensuring the economic security of the modern Russian state. *Candidate's thesis*. Nizhny Novgorod [in Russian].
46. Steinbock, D. (2018). U.S.-China Trade War and Its Global Impacts. *China Quarterly of International Strategic Studies*, vol. 4, No. 4, 515–542. doi: <https://doi.org/10.1142/S2377740018500318>.
47. Bollen, J., Rojas-Romagosa, H. (2018). Trade Wars: Economic impacts of US tariff increases and retaliations. An international perspective. URL: <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Background-Document-November2018-Trade-Wars-update.pdf>.
48. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Bezpeka liudyny – bezpeka krainy. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 r. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
49. Oleinikov, E.A. (Ed.) (2005). Economic and National Security. Moscow: Exam Publishing House [in Russian].
50. Nizhnik, N.S. (2008). National security: conceptual foundations and phenomenological characteristics. *The international community and the globalization of security threats*: scientific. dock.

At 2 parts. Part 1: Historical, theoretical and legal aspects of countering threats to national security. V. V. Grokhotov, B. N. Kovalev, E. A. Makarova (Eds.); NovSU named after Yaroslav the Wise. V. Novgorod, 69–88 [in Russian].

51. U.S. Department of the Treasury, “The Committee on Foreign Investment in the United States”, accessed November 22, 2020. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/the-committee-on-foreign-investment-in-the-united-states-cfius>.

52. Lorber, E.B. (2017). *Securing America’s Interests: A New Era of Economic Power*. Foundation for Defense of Democracies. URL: <https://www.fdd.org/analysis/monographs/2017/02/03/securing-american-interests-a-new-era-of-economic-power>.

53. Kremer-Matyškevič, I., Černius, G. Country’s Economic Security Concept: Theoretical Insights. URL: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16031/WOE_Kremer-Maty%20%20a1kevi%20%20c4%20%208d.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

54. Makštutis, A. (2006). Security Cooperation: the views of Lithuania. In *Tendency of National Security in the Baltic Sea Region*. Vilnius.

55. Dmitry Natalukha: megaprojects will save the economy, like Big Construction. URL: <https://vesti.ua/politika/dmitrij-nataluha-ekonomiku-spasut-megaproekty-kak-bolshoe-stroitelstvo>.

56. Pro publichni zakupivli» shchodo stvorennia peredumov dlia staloho rozvytku ta modernizatsii vitchyznianoï promyslovosti: proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69275.

57. White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr (2016). URL: <https://issat.dcaf.ch/download/111704/2027268/2016%20White%20Paper.pdf>.

58. Orlova, A.V. (2012). The evolution of the concept of «Economic security». *Scientific statements of BelsU. Ser. History. Political science. Economics. Computer science*, 19(138), 93–97.

59. National Security Strategy of the United States of America, December 2017. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.

60. National Security Strategy, February 2015. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.

61. National Security Strategy, March 2006. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>.

62. National Security Strategy of the United States of America, September 2002. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

63. A National Security Strategy for a New Century, December 1999. URL: <https://clintonwhitehouse4.archives.gov/media/pdf/nssr-1299.pdf>.

64. Du Mont, M.K. (2019). Incorporating risk into national security planning. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/strategy-consortium/incorporating-risk-into-national-security-planning/>.

65. Structural forces: Economics. *Global trends 2040. A more contested world*. URL: <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home/gt2040-structural-forces/economics>.

66. Government has approved a draft Economic Security Strategy of Ukraine for the period up to 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/uryad-shvaliv-proekt-strategiyi-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini-na-period-do-2025-roku>.

67. Du Mont, M.K. (2019). Elements of National Security Strategy. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/strategy-consortium/elements-of-national-security-strategy/>.

68. Marcella, G., Fought, S.O. (2009). Teaching Strategy in the 21st Century, *Joint Force Quarterly*, issue 52, 56–60.

69. Murray, W., Grimsley, M. (1994). Introduction: On Strategy. In *The Making of Strategy: Rulers, States and War*, ed. Williamson Murray, Macgregor Knox, and Alvin Bernstein. New York: Cambridge University Press.

70. Pravkina, I.N. (2016). Legal strategies as a source of the development of modern law. *Candidate’s thesis*. Moscow: Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation named after V.Ya. Kikotya.

71. Boroff, A., Calhoun, B. (2020). The Next National Security Strategy: A Way Forward to Counter a Resurgent China. URL: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2020/8/18/the-next-national-security-strategy-a-way-forward-to-counter-a-resurgent-china>.

72. Bernaziuk, I.M. (2017). Konstytutsiino-pravovyi status ta mekhanizmy realizatsii stratehichnykh (prohramnykh) aktiv. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Uzhhorod [in Ukrainian].

73. Kharchenko, N.P. (2020). Vydy stratehichnykh pravovykh aktiv: zahalnoteoretychni aspekty. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 87, 48–51 [in Ukrainian].

74. Getman, A.P., Yakoviyk, I.V. (2019). National security strategy of Ukraine: history of belated reforms. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality*, issue 147, 8–22. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.186338>.

75. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 r. № 2469-VIII. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 31, art. 241.

76. Kontsepsiia zabezpechennia natsionalnoi bezpeky u finansovii sferi: skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 serpnia 2012 r. № 569-r. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.

77. State Strategy for Economic Security of the Russian Federation: approved. Decree of the President of the Russian Federation of April 29, 1996, No. 608. URL: <http://www.scrf.gov.ru/documents/23.html>.

78. Kolupaev, V.A. (2002). Formation of the concept of national economic security in foreign countries. *Belarusian economy: analysis, forecast, regulation. Economic bulletin of the Ministry of Economy of Belarus*, 12, 2–9. Minsk.

79. Kontsepsiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. (1996). Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia; kerivnyk proektu V. M. Heiets. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].

80. Scriba, N.N., Scriba, A.S. (2007). Strategy for ensuring the economic security of the Republic of Belarus in the context of globalization. *Belarus in the modern world: Theses of the V International reports. scientific. conference dedicated to the 85th anniversary Belarus. state*. Un-ta, Minsk, 3 Nov. 2006. Redcol.: A. V. Sharapo et al. Minsk: BSU, 182–184.

81. Neu, C.R., Wolf, Ch.Jr. (1994). The Economic Dimensions of National Security. National Defense Research Division. RAND.

82. Posnova, T.V. (2008). Mekhanizm funktsionuvannia sotsialnoi skladovoi ekonomichnoi bezpeky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

83. Europa. (2009). “What Future for Europe?” *European Union*. Retrieved on February, 2009. URL: http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_12/index_en.htm.

84. Muratova, Sh. (2020). Analysis of economic security and internal market protection practices in European Union. *Sciences of Europe*, 47, 24–28.

85. Declaration on the principles of international law friendly relations and cooperation among states in accordance with the Charter of the United Nations. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/3dda1f104.pdf>.

86. Yakoviuk, I.V. (2013). Pravovi osnovy intehratsii do YeS: zahalnoteoretychnyi analiz. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

87. The Recovery and Resilience Facility. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en.

88. Bytiak, Yu.P., Yakoviuk, I.V. (2013). Derzhavnyi suverenitet v umovakh yevropeiskoi intehratsii. Kyiv: Red. zhurn. “Pravo Ukrainy” [in Ukrainian].

89. Bytiak, Yu.P., Yakoviuk, I.V. (2010). Derzhavnyi suverenitet v umovakh Derzhavnyi suverenitet: teoretyko-pravovi problem. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

90. Bytyak, Y., Yakovyuk, I., Tragniuk, O., Komarova, T., Shestopal, S. (2017). The State Sovereignty and Sovereign Rights: The Correlation Problem. *Man In India*, 97, 577–588.

91. Yakoviyk, I.V., Shestopal, S.S., Baranov, P.P., Blokhina, N.A. (2019). State sovereignty and sovereign rights: EU and national sovereignty. *Opcion*, 34(87-2), 376–385.

92. Executive Order – Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation>.

93. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 17 March 2014. L 78/16.

94. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. *OJ* 2003 L 176, p. 57.

95. Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC. *OJ* 2009 L 211, p. 94.

96. General Court of the European Union. Press Release n° 107/19.Luxembourg, 10 September 2019. Judgment in Case T-883/16 Poland v Commission. URL: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-09/cp190107en.pdf>.

97. Protecting Europe's Energy Security Act of 2019. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/3206>.

98. An Act to authorize appropriations for fiscal year 2021 for military activities of the Department of Defense, for military construction, and for defense activities of the Department of Energy, to prescribe military personnel strengths for such fiscal year, and for other purposes. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6395/text>.

99. Taiwan Relations Act (Public Law 96-8, 22 U.S.C. 3301 et seq.) January 1, 1979. URL: <https://www.ait.org.tw/our-relationship/policy-history/key-u-s-foreign-policy-documents-region/taiwan-relations-act/>.

100. Hetman, A.P., Yakoviuk, I.V., Boichuk, D.S. et al. (2020). Arkhitektura yevropeiskoi bezpeky: istoriia stanovlennia i rozvytku / A. P. Hetman, I. V. Yakoviuk (Eds.). Kharkiv: Pravo. Part 1. Vid Davnoho Rymu do Druhoi svitovoi viiny [in Ukrainian].

101. Baun, M.J. (1996). *An Imperfect Union: The Maastricht Treaty and the New Politics of European Integration*. Boulder, Colorado: Westview Press, Inc.

102. Moravcsik, A. (1998). *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca: Cornell University Press.

103. Pryor, J.M. (2005). *State Preferences and Institution Evolution: From Security to Economic Interests*: thesis submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree of master of arts in International Affairs at California State University, Sacramento.

Yakoviuk I. V., Doctor of Law, Full Professor, Head of the European Union Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Head of Department, Research Institute of State Building and Local Self-Government of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: yakoviuk@ukr.net ; Scopus Author ID: 57200072341 ; ORCID 0000-0002-8070-164

Turenko A. Yu., Postgraduate Student, Research Institute of State Building and Local Self-Government of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: Varley1986@ukr.net ; ORCID 0000-0002-7157-973X

Economic security of Ukraine as a prerequisite for ensuring its sovereignty

Economic security is an integral part of national security. As history shows, a strong economy is a prerequisite for the power of the state, its place and role in the world community. From the second half of the twentieth century economic development issues have become an integral part of the national security ideas of both the scientific community and the governments of most countries. While in some countries the emphasis is primarily on the economic power and economic sovereignty of the state, in others – on

the issues related to «energy», «technological», «food» security or protection of the state from global and regional economic cataclysms, or the danger of «economic espionage».

Economic security is the foundation of national security and at the same time it is closely interconnected with its other components. Also it is the basis for ensuring its subspecies such as military, political, environmental, information and others.

The need to ensure economic security at the macro level is growing in connection with the development of globalization and integration processes in the second half of the twentieth century. Globalization and economic integration, on the one hand, threaten economic sovereignty and, on the other, create new opportunities for economic growth. In the context of economic globalization and regional integration, it is extremely important to reveal the essence of ensuring the economic security of the state. To achieve the goal of studying the economic security of the modern state, it is necessary to consider theoretical and methodological approaches to ensuring economic security.

Keywords: economic security of the state; national security; economic sovereignty; strategy.

Рекомендоване цитування: Яковюк І. В., Туренко А. Ю. Економічна безпека України як передумова забезпечення її суверенітету. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 154. С. 8–36. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.238747>.

Suggested Citation: Yakoviyk, I.V., Turenko, A.Yu. (2021). Ekonomichna bezpeka Ukrainy yak peredumova zabezpechennia yii suverenitetu [Economic security of Ukraine as a prerequisite for ensuring its sovereignty]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 154*, 8–36. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.238747> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 20.08.2021 р.